

УДК 321.7:316.32

Потенційні можливості реалізації демократичних цінностей в інформаційному суспільстві

А.Є. МЕНЬШЕНИНА

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна,
E-mail: annomen@gmail.com

Авторське резюме

У статті аналізується значення демократії крізь призму концепції інформаційного суспільства, як сучасної теорії та практики суспільного розвитку. Сучасний науково-технічний прогрес, посилення ролі знань та інформації справляє вплив на суспільні відносини, якість державного управління, рівень розвиненості громадянського суспільства. Таким чином, впровадження інформаційного суспільства сприяє посиленню забезпечення основних цінностей демократії, таких як: гласність, плюралізм, однодумство, досягнення консенсусу. Електронне урядування як форма інформаційного суспільства та сучасний прояв демократії дає змогу владі стати відкритою для громадян, оперативно реагувати на потреби населення, а громадянському суспільству відкривати нові можливості для участі в місцевому самоврядуванні та державному управлінні. Якість вимог громадян, що висувуються, та рішень, що приймаються владою, зростає через посилення інформаційних технологій, зростання ролі знання та ваги інтелектуального капіталу.

Таким чином, можливість участі великої кількості освічених та обізнаних громадян в обговоренні та прийнятті суспільно значущих рішень, подолання технічних перешкод для реалізації та врахування думки меншості дає змогу надати сучасній демократії рис прямої демократії. Це унеможливить появу соціальних конфліктів та забезпечить стабільний розвиток суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, демократія, представницька демократія, електронна демократія, демократія участі.

Potential possibilities for implementation of democratic values in the information society

A.E. MENSHENINA

National pedagogical Dragomanov university, Kyiv, Ukraine, E-mail: annomen@gmail.com

Abstract

This article analyzes the importance of democracy through the concept of the information society, as a

© А.Є. Меньшеніна, 2015

contemporary theory and practice of social development. Modern scientific and technical progress, strengthening the role of knowledge and information influence the public relations, quality of governance, the level of development of civil society. That's why implementation of information society provides basic democracy values such as publicity, pluralism, agreement of opinion, consensus. On the one hand, e-government as a form of information society and modern manifestation of democracy, allows authority to be open to the citizens and respond quickly public requirements. On the other hand, electronic democracy allows civil society to get new opportunities to participate local governance and public administration. Quality of requirements of citizens and authority decisions increase through the strengthening of information technologies, increasing role of knowledge and intellectual capital. All things considered, the possibility to participate a large number of educated citizens in the discussion and adoption socially important decisions, overcome technical obstacles to implementation this decisions and consideration the opinion of the minority allow to provide modern democratic features of direct democracy.

Keywords: information society, democracy, representative democracy, e-democracy, participatory democracy.

Постановка проблеми. Процес зародження і становлення національного та глобального інформаційного суспільств, який розпочався в другій половині ХХ століття, стає все більш помітною і потужною світовою тенденцією. Значення інформації в сучасному ХХІ столітті важко переоцінити. Через посилення процесів демократизації суспільного життя під впливом переходу людства у напрямку інформатизації стали впливовими теоретичні надбання науковців щодо розробки концепції інформаційного суспільства. Перехід демократичних та високорозвинених країн у напрямку до інформаційного суспільства забезпечується через впровадження систем електронного врядування, що покликане забезпечувати постійний зв'язок між усіма гілками влади, між центральними та місцевими органами управління, між державою та громадянами, державою та її зовнішньополітичними партнерами.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичне розуміння основних характеристик інформаційного суспільства заклали праці таких зарубіжних авторів, як: Д. Белл, П. Друкер, М. Кастельс, Й. Масуда, Т. Стоуньєр, Ф. Фукуяма та ін. Серед вітчизняних авторів, які зосереджують увагу на проблемах функціонування інформаційного суспільства та електронного уряду, як одного з його проявів, варто зазначити: А. Гальчинського, Д. Дубова, С. Дубову, О. Картунова, І. Клименко, Є. Макаренко, О. Маруховського, О. Проскурину та ін.

Метою дослідження є здійснення аналізу сутності та особливостей становлення інформаційного суспільства та електронної демократії як особливої форми реалізації концепції суспільства знань, а також визначення основних засад розвитку демократичних цінностей в інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Поняття інформаційного суспільства потрібно розглядати не тільки з позицій суспільства, в якому широко використовується обчислювальна техніка та стрімко розвиваються новітні технології, а й відбувається перебудова соціальних структур, трансформується геополітична обстановка [6, с. 126-127].

На думку української вченої О.Проскуріної, таке суспільство – це не просто суспільство, де широко використовується обчислювальна техніка й розвиваються вищі технології, а й відбувається перебудова соціальних структур і трансформується геополітична обстановка. За такої умови можна назвати людське суспільство інформаційним, оскільки перед людством постала перспектива вироблення спільних рішень для всіх [6, с. 126-127].

Відомий японський дослідник Й. Масуда, автор терміну «інформаційне суспільство», зазначає, що воно є суспільством, яке зростає і розвивається у колі інформації і призводить до загального процвітаючого стану людської інтелектуальної креативності замість багатого матеріального споживання [8, с. 29].

Такі зміни призводять не лише до підвищення якості життя, а й сприяють поліпшенню взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства, надаючи нового змісту демократії. Завдяки комп'ютерним технологіям людина як громадянин отримала можливість одержувати інформацію із «перших уст», впливати на державотворчий процес шляхом Інтернет-технологій. Таким чином з розвитком інформаційного суспільства виникає можливість реалізації принципів прямої демократії, залучаючи всіх громадян до обговорення, прийняття та виконання суспільно значущих рішень. У той же час представницька демократія без інформаційно-комунікаційного прогресу обмежувала участь громадян лише виборами.

До самого поняття «демократія» все більш природно додається та сприймається прикметник «електронна», що є свідченням глибокого проникнення концепції інформаційного суспільства в практичну сферу людини та держави. Українська дослідниця Н. Латигіна пояснює таке розуміння демократії тим, що вона є найбільш динамічною формою реакції на соціальні процеси, вона дозволяє знаходити оптимальне вирішення проблем і питань, які виникають у ході цих процесів. Цю думку доводять прихильники раціонально-утилітарного обґрунтування демократії (Н. Луманн, К. Дойч та ін.). Так, демократія є найбільш раціональною

формою державного правління не тільки з точки зору гуманістичних цінностей, а як найкращий спосіб адаптації до зовнішніх умов, можливість збереження та розвитку найкращих соціальних умов для громадян [5, с. 33-34]. Таким чином, демократія набуває нових форм, залишаючись такою ж за своєю суттю.

З розвитком інформаційного суспільства, його проникненням в кожну сферу людського життя змінюється саме функціональний вияв реалізації демократії. Все більше науковців ставлять під сумнів ефективність та перспективність моделі «представницької демократії» («representative democracy»), яка стала панівною з другої половини ХХ ст. Потребує уваги робота «Комп'ютопія» Й. Масуди, який ще 1966 р. висловив припущення, що в майбутньому інформаційному суспільстві запанує так звана «демократія участі» [2, с. 108] При цьому Й. Масуда дає досить коректне визначення демократії участі, як «форми правління, в якій політичні рішення і для держави, і для місцевих самоуправних одиниць будуть прийматися шляхом участі пересічних громадян» [7]. Реалізація електронної демократії підтверджує такі прогнози японського вченого.

Поняття електронної демократії та її вияв – електронний уряд, тісно взаємопов'язані в теорію інформаційного суспільства. Реалізація концепції електронного уряду покликана сприяти забезпеченню у найбільш досконалому вигляді відповідності державного управління таким загально визнаним для демократичного суспільства критеріям, як відкритість, сприйнятливість, підзвітність, що здійснюються, насамперед, за рахунок перенесення інформаційної взаємодії органів влади і суспільства в електронне мережеве середовище. Це дає змогу владі стати доступнішою для населення й оперативніше реагувати на потреби громадян та суспільства, в яких, в свою чергу, з'являються нові можливості для участі у державному управлінні та місцевому самоврядуванні [1, с. 142-143].

Для реалізації демократичних цінностей в інформаційному суспільстві варто навести такі докази з праці Й. Масуди «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство». По-перше, зазнає змін манера поведінки пересічних громадян. Вони будуть навіть ще менше задовольнятися матеріальними речами, ніж зараз: «їх головним бажанням буде само-реалізація» [2, с. 111]. В інформаційному суспільстві, де потреба у самовдосконаленні стане мотивацією дій, процес задоволення людських потреб перетвориться на процес використання інформації, вибору дій і досягнення цілей. Тому в інформаційному суспільстві «потреби людей щодо участі у прийнятті рішень і управлінні економічною, соціальною та політичною системами стануть сильнішими» [2, с. 111]. По-друге, у сучасному суспільстві «влада

держави і комерційних установ дуже зміцніла», а «політичні рішення, прийняті такими масовими організаціями не можуть справляти далекосяжних впливів на життя пересічних людей» [4, с. 113]. Прикладом тут можуть служити такі питання, як: розвиток атомної енергетики, екологія, інфляція та ін. І вирішити ці питання можна «лише проведенням національного або місцевого референдуму», в якому можуть брати участь громадяни і приймати відповідне політичне рішення [4, с. 113]. По-третє, «багато питань, котрі ми маємо вирішувати, є справами, які стосуються всього людства, є справами глобальними, що не знають національних кордонів і вирішення яких безпосередньо впливає на життя всіх людей» [4, с. 115]. І по-четверте, «технічні труднощі, які донедавна унеможлилювали участь великої кількості громадян у виробленні політики, сьогодні вже подолані за допомогою революції у комп'ютерно-комунікативних технологіях». Адже головні перешкоди, які стояли на шляху прямої участі пересічних громадян у виробленні політики на національному рівні, були технічного характеру. Але сьогодні «дивовижний розвиток комп'ютерних і комунікаційних технологій вирішили цю проблему одним махом». Зокрема, розвиток комунікаційних технологій «дає можливість вирішувати проблеми персоналу, часу та коштів» [2, с. 113]. Більше того, громадяни матимуть можливість брати участь у прийнятті політичного рішення з якогось питання не один раз, а багато разів, що дозволить їм більш глибоко, з різних кутів зору і у довготривалій перспективі зрозуміти природу та приховане значення цього питання. А це дасть можливість приймати більш розумні рішення [2, с. 113].

Таким чином, можна стверджувати, що електронна демократія покликана розширити участь громадян в управлінні на всіх рівнях влади і протягом усього циклу підготовки і прийняття соціально значущих рішень. Тому науково-технічний прогрес дозволяє використовувати технології інформаційної взаємодії між усіма учасниками процесів управління [1, с. 142-143].

Механізмом, спроможним забезпечити баланс інтересів, Й. Масуда вважає демократію участі, що замінить демократію парламентських систем. Технологічною базою для такої демократії є розвиток інформаційної мережі, можливість копіювання прогресивних політичних моделей і наявність зворотного зв'язку, що дозволяє враховувати думку не тільки більшості, але й меншості. При здійсненні політики цими засобами зворотний зв'язок і акумулювання думок повторюватимуться доти, доки не буде досягнуто згоди. Так, з одного боку буде забезпечено баланс переваг і недоліків політичного рішення, що приймається, а з іншого – враховуватиметься думка мен-

шості [2, с. 72-73]. Таким чином, буде подолана головна несправедливість демократії – неврахування думки меншості. Саме так можна охарактеризувати основні цінності демократії в інформаційному суспільстві: гласність, плюралізм, більшість, однодумство, досягнення консенсусу. Інформаційне суспільство та його політичний вияв електронний уряд передбачає поліцентризм влади, адже за даних умов кожна особистість і група у вільному об'єднанні є незалежними і стають центром всієї політики, між ними відбувається взаємний зв'язок, який означає, що особистості і групи як центри беруть участь у формуванні об'єднання в разі взаємної схильності [1, с. 497].

Для інформаційного суспільства характерне багатометрове громадянське суспільство з автономією та доповнюваними функціями, а головною метою такого суспільства є реалізація цінності часу та досягнення повноцінного життя для кожної людини, на відміну від досягнення національного добробуту як мети індустріального суспільства [4, с. 108].

Побудова громадянського суспільства є основою демократії в умовах інформаційного суспільства, адже саме громадяни беруть

пряму участь у вирішенні політичнозначущих питань. З приводу цього Й. Масуда в праці «Комп'ютопія» визначає основні засади впровадження демократії в інформаційному суспільстві: «Всі громадяни повинні брати участь у прийнятті рішень, або принаймні їх найбільша кількість», співробітництво та взаємодопомога («дух синергії»), доступність та прозорість всієї інформації, що стосується проблеми, врахування думки меншості на засадах консенсусу та взаємопогодження, участь громадян в ухваленні та реалізації прийнятого рішення» [7]. Хоча дана праця є, за визначенням самого вченого, утопічною, а назва запозичена з праці Т. Мора «Утопія», основні положення є цілком обґрунтованими та такими, що мають вагоме теоретичне і практичне значення.

Висновки. Сучасна епоха інформаційного суспільства надає нові якості усім політичним інститутам та процесам, сприяючи зміцненню, покращенню якості демократії. Демократія набуває рис, за визначенням Й. Масуди, «демократії участі». Подальшою перспективою розвитку даної теми можна вважати вплив розвитку інформаційного суспільства на демократію в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Береза А.В. Реформування публічної влади: сучасні концепції та політична практика [Текст]: монографія / А.В. Береза. – К.: Логос, 2012. – 360 с.
2. Дмитренко М.А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції [Текст] / М.А. Дмитренко. – К.: Знання України, 2008. – 544 с.
3. Картунов О.В. Інформаційне суспільство: аналіз політичних аспектів зарубіжних концепцій [Текст]: монографія / О.В. Картунов, О.О. Маруховський. – К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2012. – 344 с.
4. Кирилук Ф.М. Новітня політологія [Текст] : навч. посібник / Ф.М. Кирилук. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
5. Лягигіна Н. Демократія: реалії versus утопії [Текст]: монографія. – К.: Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 400 с.
6. Проскуріна О. Інформаційне суспільство: можливості і політико-культурна реальність становлення в Україні [Текст] / О. Проскуріна // Грані. – 2005. – № 1. – С. 126-129.
7. Masuda Y. Computopia [Electronic recourse] / Y. Masuda // The Information Technology Revolution. – Oxford, 1985. – Regime of access: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/12608885/vision-computopia>
8. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society [Text] / Y. Masuda; Institute for the Information Society. – Washington, D.C.: Pub. World Future Society, 1981. – 171

Стаття надійшла до редакції 13.06.2015

REFERENCES:

1. Bereza A.V. Reformuvannja publichnoji vladi: suchasni koncepciji ta politichna praktika: monografija (Reformation of public authority: contemporary concepts and political practice: monograph). Kyiv, 2012. 360 p.
2. Dmitrenko M.A. Politichna sistema Ukraїni: rozvitok v umovah globalizaciji ta informacijnoji revoljuciji (Political system of Ukraine: development in the context of globalization and the information revolution). Kyiv, 2008. 540 p.
3. Kartunov O.V. Informacijne suspil'stvo: analiz politichnih aspektiv zarubizhnih koncepcij: monografija (Information society: analysis of the political aspects of foreign concepts: monograph). Kyiv, 2012. 344 p.
4. Kiriljuk F.M. Novitnja politologija: navch. posibnik [dlja studentiv] (Newest political science: tutorial [for students]) Kyiv, 2009. 564 p.
5. Latigina N. Demokratija: realii versus utopii: monografija (Democracy: reality versus utopia: monograph). Kyiv, 2008. 400 p.
6. Proskurina O. Informacijne suspil'stvo: mozhlivosti i politiko-kul'turna real'nist' stanovlennja v Ukraїni Grani, 2005, no. 1, pp. 126-129.
7. Masuda Y. Computopia. Oxford, 1985. – Regime of access: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/12608885/vision-computopia>

8. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Washington: Pub. World Future Society 1981. 171 p.

Меньшеніна Анна Євгеніївна – магістр політології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Адреса: 01601, м. Київ, вул. Тургенівська, 8/14
E-mail: annomen@gmail.com

Menshenina Anna Yevgeniyivna – master of political science
National pedagogical Dragomanov university
Address: 8/14, Turgeniv's`ka Str., Kyiv, 01601, Ukraine
E-mail: annomen@gmail.com